

TOVAR BELGISI LITSENZIYASIDA SIFAT NAZORATINING HUQUQIY TARTIBGA SOLINISHI

Mirzanazarov Jonibek Avazbek o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23389042>

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tovar belgisi tadbirkorlik subyektining eng qimmatli nomoddiy aktivlaridan biriga aylandi. Iste'molchi tovarni ko'pincha uning belgisiga qarab tanlaydi, chunki belgi unga muayyan sifat va kelib chiqish haqida ishonch beradi.

Tovar belgisiga bo'lgan huquqni tasarruf etishning eng keng tarqalgan shakli litsenziya shartnomasidir. Ye.V. Demyanenko va A.V. Shpak litsenziya shartnomasini mutlaq huquqni tasarruf etishning asosiy huquqiy vositalaridan biri sifatida baholaydi. Biroq tovar belgisi litsenziyasi boshqa intellektual mulk obyektlari litsenziyasidan farq qiladi: ixtiro yoki asardan foydalanishda iste'molchi muallif kimligini bilmasligi mumkin, tovar belgisi esa aynan tovarning kimdan kelib chiqqanini ko'rsatish uchun mavjud. Agar litsenziat past sifatli mahsulot ishlab chiqarib, unga o'sha belgini qo'ysa, iste'molchi chalg'itiladi, belgining obro'si pasayadi va ishonch yo'qoladi.

Mavzuning dolzarbligi bir necha omil bilan izohlanadi. Birinchidan, xorijiy brendlarni litsenziya va franchayzing asosida jalb qilish amaliyoti kengaymoqda. Ikkinchidan, Fuqarolik kodeksining yangi tahririni ishlab chiqish jarayoni shartnomaviy normalarni qayta ko'rib chiqish imkonini beradi. Uchinchidan, milliy huquqshunoslikda tovar belgilari bo'yicha ishlar asosan huquqni sud orqali himoya qilishga bag'ishlangan, shartnomaviy jihatlar esa kam o'rganilgan.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi tovar belgisini intellektual faoliyat natijalariga tenglashtirilgan shaxsiylashtirish vositasi sifatida mutlaq huquq obyektlari qatoriga kiritadi. Kodeksning 1036-moddasiga ko'ra, litsenziya shartnomasi bo'yicha mutlaq huquqqa ega bo'lgan taraf (litsenziar) boshqa tarafga (litsenziatga) tegishli obyektidan vaqtincha foydalanish huquqini beradi, tovar belgisi litsenziyasiga oid maxsus qoida esa 1105-moddada mustahkamlangan.

«Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida»gi Qonunning 30-moddasi bu masalani batafsilroq tartibga soladi. Unga ko'ra, tovar belgisiga bo'lgan huquqni berish iste'molchini tovar yoki uning tayyorlovchisi haqida chalg'itishi mumkin bo'lsa, yo'l qo'yilmaydi; litsenziya shartnomasida esa litsenziat tovarlarining sifati litsenziar tovarlari sifatidan past bo'lmasligi va litsenziar bu shartning bajarilishini nazorat qilishi to'g'risida shart bo'lishi kerak. Demak, milliy qonunchilikda sifat nazorati sharti litsenziya shartnomasining majburiy mazmuni hisoblanadi.

Ushbu shartning mantiqiy asosi Qonunning 27-moddasida ko'rinadi: litsenziya shartnomasi asosida belgidan foydalanish huquqi berilgan shaxsning foydalanishi ham tovar belgisidan foydalanish hisoblanadi. Litsenziat faoliyati huquq egasiga «hisoblanar» ekan, uning sifati ham huquq egasi nazoratida bo'lishi lozim. Kompleks tadbirkorlik litsenziyasi (franshizing) shartnomasida litsenziar litsenziatga firma nomi, tovar belgisi, tijorat axboroti va boshqa mutlaq huquqlar majmuini beradi. Bu yerda iste'molchi tarmoqning barcha nuqtalarida bir xil sifatni kutgani sababli nazorat tizimning asosiy elementiga aylanadi.

Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksida litsenziya shartnomasining umumiy qoidalari 1235-moddada, tovar belgisi litsenziyasi esa 1489-moddada belgilangan.

Rossiya yondashuvining farqi shundaki, litsenziat o'z tovarlari sifatining litsenziar belgilagan talablarga muvofiqqligini ta'minlashi shart, litsenziar esa bunga rioya etilishini nazorat qilishga haqli, ya'ni nazorat majburiyat emas, balki huquq sifatida mustahkamlangan. Bundan tashqari, litsenziatga tovar ishlab chiqaruvchi sifatida qo'yilgan talablar bo'yicha litsenziarning subsidiar javobgarligi nazarda tutilgan, bu norma iste'molchini bevosita himoya qiladi.

AQSh huquqida sifat nazorati talabi qonun normasi emas, balki 1946-yilgi Lanham qonuni qabul qilinishidan oldin sud amaliyotida shakllangan va hozirgacha qo'llanib kelinayotgan «nazoratsiz litsenziya» (naked license) doktrinasini orqali amalga oshiriladi, uning buzilishi esa belgining o'ziga xavf tug'diradi. Amerikalik olim I. Kalboli bu doktrinani tanqid qilib, «sifat nazorati» tushunchasi noaniq va uni huquqiy jihatdan aniq ifodalash qiyinligi sababli sud amaliyoti bir xil emasligini ta'kidlaydi. U sudlar nazoratning rasmiy mavjudligiga emas, balki belgidan foydalanish iste'molchini chalg'itadimi yoki yo'qmi degan natijaga qarab baho berishini taklif qiladi.

Xulosa qilib aytganda, sifat nazorati sharti oddiy texnik shart emas, balki litsenziarning belgi obro'sini va iste'molchining tovar sifati va kelib chiqishi haqida chalg'itilmaslik huquqini bir vaqtda himoya qiluvchi muhim huquqiy institutdir. O'zbekiston qonunchiligi qat'iy yondashuvni tanlab, iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish yo'lida muhim qadam qo'ygan.

Biroq ushbu shartning aniq mazmuni, uni bajarmaslikning huquqiy oqibatlarini va litsenziarning iste'molchilar oldidagi javobgarligi milliy qonunchilikda aniq belgilanmagan va keyingi ilmiy tadqiqotlarni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Демьяненко, Е. В., & Шпак, А. В. (2019). Понятие и правовая природа лицензионного договора. *Юристъ-Правоведъ*, (4), 47–50.
2. Raximov, A. Sh. (2026). *Tovar belgilariga bo'lgan huquqlarni sud orqali himoya qilishning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish*. Research and Publications, 191–195. <https://doi.org/10.5281/zenodo.23232333>
3. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (ikkinchi qism). (1996, 29-avgust). Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/docs/-180552>
4. O'zbekiston Respublikasining «Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida»gi Qonuni, 267-II-son. (2001, 30-avgust). <https://lex.uz/uz/docs/-24925>
5. Turabekov, K. (2021, January 22). Towards the WTO: Is the trademark law of Uzbekistan in conformity with the TRIPS Agreement? *Uzbekistan Law Blog*. <https://uzbekistanlawblog.com/towards-the-wto-is-the-trademark-law-of-uzbekistan-in-conformity-with-the-trips-agreement/>
6. Boliev, B. (2016). Legal basis and features of the agreement about franchising. *International Journal of Law*, 2(5), 62–66. <https://doi.org/10.22271/law.2016.v2.i5.10>
7. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть четвертая) от 18.12.2006 № 230-ФЗ. *Собрание законодательства РФ*, (52, ч. 1), ст. 5496.

8. Calboli, I. (2007a). A critical analysis of the doctrine of naked licenses in trademark law. In P. K. Yu (Ed.), *Intellectual property and information wealth* (Vol. 3, pp. 175–190). Praeger.
9. Calboli, I. (2007b). The sunset of “quality control” in modern trademark licensing. *American University Law Review*, 57(2), 341–407.